

Mr Nick Ramsay AC
Cadeirydd, Y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoec
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Bae Caerdydd
Caerdydd
CF99 1NA

24 Cathedral Road / 24 Heol y Gadeirlan
Cardiff / Caerdydd
CF11 9LJ
Tel / Ffôn: 029 2032 0500
Fax / Ffacts: 029 2032 0600
Textphone / Ffôn testun: 029 2032 0660
info@audit.wales / post@archwilio.cymru
www.audit.wales / www.archwilio.cymru

Cyfeirnod: HVT/2869/caf

Dyddiad cyhoeddi: 27 Mehefin 2018

Arnyl Nute

Archwilydd Cyffredinol Cymru: myfyrdodau wrth ffarwelio

Fel y gwyddoch, fy niwrnod olaf yn fy swydd fel Archwilydd Cyffredinol Cymru fydd Dydd Gwener, 20 Gorffennaf 2018.

Wrth imi nesáu at wythnosau olaf fy nghyfnod, meddyliais y gallai fod o gymorth i'r Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus pe bawn yn rhoi ar ddu a gwyn rai myfyrdodau a sylwadau 'ffarwél' ar fy nhymor o wyth mlynedd yn y swydd, a chynnig fy mhersbectif personol ar yr heriau, y risgiau a'r cyfleoedd sy'n wynebu pawb sy'n ymdrechu i wella llywodraethu, craffu a darparu gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru.

Byddaf yn hapus iawn i ehangu ar gynnwys y llythyr hwn pan fyddaf yn ymddangos gerbron y Pwyllgor i roi tystiolaeth lafar yn ei gyfarfod ar 16 Gorffennaf.

Yr heriau sy'n wynebu cyflawni gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru

Mae Brexit yn cyflwyno risgiau a chyfleoedd i wasanaethau cyhoeddus Cymru

Rhan allweddol o'r her sy'n wynebu'r gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru, ac yn wir economi Cymru yn fwy cyffredinol, yw effeithiau Brexit, sydd hyd yn hyn yn aneglur. Mae ymadawiad y DU ag aelodaeth o'r Undeb Ewropeaidd yn cyflwyno amrywiaeth enfawr o risgiau a chyfleoedd, y mae llawer ohonynt, hyd yma, naill ai'n anhysbys neu heb eu deall yn llawn.

Mae telerau Brexit ei hun, yn y cyfnod trosiannol ac yng 'nghyflwr sefydlog' ein perthynas newydd â'r Undeb Ewropeaidd yn y pen draw, yn debygol o aros yn aneglur am beth amser eto. Fodd bynnag, mae'n ymddangos bod gwaith yn symud ymlaen o fewn Llywodraeth Cymru a llawer o gyrrff cyhoeddus eraill ledled Cymru i reoli rhai o'r heriau cynharaf y mae proses Brexit a'i hansicwydd parhaus yn eu gosod, yn arbennig ym maes cynllunio'r gweithlu, er mai megis dechrau y mae llawer o hyn. Mae GIG Cymru, er enghraifft, yn datblygu cynlluniau i fynd i'r afael â llif posibl gweithwyr yr UE allan o'r gweithlu iechyd presennol, ac mae

prifysgolion Cymru wrthi'n asesu beth yw'r ffordd orau i liniaru colled bosibl incwm ymchwil sy'n cael ei hariannu gan yr UE ac sy'n cynnal cyflogaeth llawer o staff academaidd a staff cefnogi.

Yn awr, a Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y Deyrnas Unedig wedi cyrraedd cytundeb ynglŷn â goblygiadau cyfansoddiadol Bil Ymadael â'r UE ar gyfer y berthynas rhwng y Cynulliad Cenedlaethol a San Steffan, rwyf yn obeithiol y dylai hyn gynorthwyo pob rhan o Lywodraeth Cymru i droi eu sylw fwyfwy at ganfod, asesu a rheoli effeithiau ymarferol Brexit ar bobl Cymru. Mae fy staff ar hyn o bryd yn paratoi dau adroddiad archwilio perthnasol, i gael eu cyhoeddi yn ddiweddarach eleni, ar y modd y mae Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru (WEFO) a Llywodraeth Cymru, yn y drefn honno, yn rheoli Cronfeydd Strwythurol yr UE a'r Rhaglen Datblygu Gwledig yng nghyd-destun Brexit.

Mae'r trefniadau cyfansoddiadol esblygol yng Nghymru yn cynnig cyfleoedd i feddwl o'r newydd a gwneud pethau'n wahanol

Mae cyflwyno'r model 'cadw pwerau' ar gyfer setliad datganoli dan Ddeddf Cymru 2015 yn cael effaith gynyddol ar weinyddiaeth a gwleidyddiaeth Cymru.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cymryd y cyfrifoldeb am elfennau o bolisi cyllidol a dechreuodd Awdurdod Refeniw Cymru ei weithrediadau ym mis Ebrill. Mae gan y Cynulliad Cenedlaethol yn awr y grym i ddeddfu i greu trethi newydd, ac mae gan gyflwyniad Cyfradd Treth Incwm Cymru (WRIT) o fis Ebrill 2019 ymlaen y potensial i gynhyrchu dadl bolisi o fath gwahanol iawn rhwng y pleidiau gwleidyddol fydd yn cystadlu yn etholiad y Cynulliad yn 2021.

Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi ennill pwerau benthyca cyfalaf a refeniw sylweddol am y tro cyntaf, ac mae'n edrych ar ddewisiadau i gyflwyno ffurfiau amrywiol o gyllid newydd. Mae hefyd wrthi'n cwblhau graddau ei phwerau newydd yn y sector trafniadaeth (yn enwedig ar fasnachfreinio'r rheilffyrdd).

Mae'r holl ychwanegiadau hyn at bwerau'r Cynulliad Cenedlaethol a Llywodraeth Cymru yn cyflwyno mwy o gymhlethdod a her i lunwyr polisïau a deddfwyr fel ei gilydd, ond maent hefyd yn cynnig cyfleoedd i wneud pethau'n wahanol mewn ffordd sy'n gweithio er mwyn holl bobl Cymru.

Mae cyni ynghyd â galwadau cynyddol am wasanaethau yn gosod mwy a mwy o straen ar gyllid cyhoeddus Cymru

Drwy gydol fy nhymor yn swydd yr Archwilydd Cyffredinol, yr her bwysicaf sydd wedi wynebu'r holl gyrff cyhoeddus yng Nghymru fu'r angen i ymgodymu ag effeithiau cyni di-baid yn erbyn cefndir o alw cynyddol am y gwasanaethau cyhoeddus. Bu hyn yn fwyaf amlwg mewn iechedd a gofal cymdeithasol, lle mae'r pwysau demograffig a achosir gan boblogaeth sy'n heneiddio, ynghyd â'r datblygiadau mewn technoleg feddygol a chynyddiadau sylweddol ym mhrisiau cyffuriau ac yn y blaen wedi parhau i osod galwadau bythol gynyddol ar GIG Cymru, ar ein hawdurdodau lleol a hefyd ar y trydydd sector. Rwyf wedi ymdrin â llawer o'r materion hyn mewn peth manylder yn fy adroddiadau 'Darlun o'r Gwasanaethau Cyhoeddus' yn 2011¹ ac eto yn 2015².

Mae dull Llywodraeth San Steffan o ymdrin â chyllid cyhoeddus y DU wedi arwain at doriadau yn y bloc Cymreig o oddeutu 10.5% mewn termau gwirioneddol ers 2010, ac mae hyn wedi peri rhai heriau sylweddol iawn i Lywodraeth Cymru yn ei phroses flynyddol o bennu'r gyllideb. Mae'r gyfran o gyllideb refeniw Cymru sydd wedi ei dyrannu i ofal iechyd wedi codi o 43% i 49% dros yr wyth mlynedd ddiwethaf, ac mae tuedd barhaus o'r fath yn gosod heriau sylweddol i Lywodraeth Cymru ac i gynnaladwyedd gwasanaethau yng Nghymru nad ydynt yn gysylltiedig â'r GIG.

Rhan o'r ymateb ar draws gwasanaeth cyhoeddus Cymru i'r pwysau a ddaeth yn sgil cyni, yr un modd â gweddill y DU, fu canolbwyntio'n gynyddol, fel oedd yn iawn, ar yrru gwelliannau effeithlonrwydd wrth ddarparu gwasanaethau. Bu hyn o gymorth i liniaru rhai o effeithiau gostyngiadau blynyddol yn y gyllideb, ond mae amser yn dod pan mae enillion effeithlonrwydd ymylol pellach yn dechrau lleihau, os nad yw swm neu ansawdd y gwasanaethau a ddarperir hefyd yn cael eu lleihau. Bydd unrhyw ostyngiadau o'r fath yn ddieithriad yn effeithio ar ddinasyddion a gallant yn hawdd gael effaith drymach ar y rheiny sydd fwyaf agored i niwed. Mae angen i'r gwasanaethau cyhoeddus yng Nghymru felly feddwl mewn ffordd fwy radical ynghylch y ffordd y caiff gwasanaethau eu cyflawni, gan ganolbwyntio ar y canlyniadau yn hytrach nag ar y strwythurau.

I wlad o faint Cymru, mae strwythur sefydliadol cymhleth y gwasanaethau cyhoeddus yn llesteirio cynllunio gwasanaethau'n gydlynol a'u darparu'n effeithlon

Yn fy marn i, yr hyn sydd wedi bod yn amlwg absennol hyd yma ar draws y gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru yw ymateb cydlynol i gynt a'r pwysau oherwydd galw cynyddol, sy'n mynd y tu hwnt i dactegau economi ac effeithlonrwydd traddodiadol seiliedig ar sectorau. Credaf fod yna gyfleoedd gwirioneddol i ailsiapiau gwasanaethau ac ailgynllunio modelau darparu mewn ffyrdd sy'n gwneud trawsnewid gwirioneddol yn bosibl a gosod y dinesydd yn y canol, drwy weithio ar y cyd mewn ffyrdd sy'n codi uwchlaw y strwythurau sefydliadol a etifeddwyd. O'i wneud yn dda, gall meddwl, cynllunio a gweithio cydgysylltiedig mewn partneriaeth fel hyn sicrhau canlyniadau cost-effeithiol, cynaliadwy ac o safon uwch i ddefnyddwyr gwasanaeth. Bydd gweithredu'n llwyddiannus Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015, sy'n ymgorffori'r pum ffordd o weithio, yn un o'r allweddi i lwyddiant yn hyn o beth, ac roedd fy adroddiad sylwebaeth 'Blwyddyn Un'³ diweddar ar weithredu'r Ddeddf honno yn nodi nifer o enghreifftiau addawol o arferion da sy'n dod i'r amlwg ar draws Cymru i eraill ddysgu oddi wrthynt.

Yn y gorffennol, mae'r ddadl ynghylch gwneud pethau'n wahanol, p'un ai mewn iechyd neu lywodraeth leol, wedi canolbwyntio'n gyffredinol ar newidiadau strwythurol sydd wedi addo llawer, ond sydd yn rhy aml heb gyflawni ond yn rhannol. Er bod rhai diwygiadau i gyrff cyhoeddus wedi cyflawni, mae gormod wedi gwneud dim ond ailbacio'r problemau a'r bobl oedd yno eisoes o fewn setiau newydd o ffiniau sefydliadol.

Mae yna, wrth gwrs, lawer o enghreifftiau o newid sydd wedi eu bwriadu'n dda. Un o'r rhain fu creu pedwar consortiwm addysg rhanbarthol i gyflawni gwelliannau ar draws ysgolion. Gellir edrych ar hyn fel dull rhesymol i fynd i'r afael â materion sy'n atal plant rhag cyrraedd eu potensial llawn, a gall wneud y system yn gadarnach. Fodd bynnag, ar hyn o bryd, ychwanegu at gymhlethdod y darlun y mae'r consortia, yn hytrach na symleiddio cynllunio a darparu fel sydd angen, gan fod y 22 awdurdod unedol wedi cadw eu cyfrifoldeb statudol dros y gwasanaethau hyn. Byddwn yn ychwanegu fy mod yn ei weld yn rhyfedd bod ein gwasanaethau addysg yn cael eu darparu ar wahân gan 22 awdurdod unedol sy'n gwasanaethu poblogaeth o 3.1 miliwn, tra mae Cyngor Swydd Caint, er enghraifft, yn darparu'r un gwasanaethau i boblogaeth o 1.5 miliwn o bobl.

Yn y blynyddoedd diwethaf, nid yw Cymru yn sicr wedi cael ei hun yn fyr o adroddiadau diagnostig, gennyf i fy hun ac eraill (megis Comisiwn Williams⁴), sy'n esbonio'n glir natur y problemau systemig sydd angen eu cywiro – ac mae yna ddealltwriaeth gyffredinol dda bellach o'r problemau hynny. Ond caf fy hun yn rhwystredig ac yn gynyddol bryderus nad yw'r llw o alwadau croch am weithredu, y mae Cymru wedi eu clywed dros y degawd diwethaf, wedi arwain at y newidiadau gweladwy y mae angen taer amdanynt erbyn hyn, ac nad ydym wedi defnyddio datganoli fel cyfle i ailfeddwl mewn ffordd sylfaenol.

Byddaf yn gwyllo datblygiadau dros yr ychydig flynyddoedd nesaf gyda diddordeb mawr, ac yn gobeithio bod y gwersi iawn yn cael eu dysgu oddi wrth yr ad-drefnu a fu lawer gwaith ar gyrff iechyd a llywodraeth leol ar draws Cymru. Beth bynnag fydd ôl troed sefydliadol llywodraeth leol yn y pen draw, rwyf yn credu'n gryf mai'r allwedd i'r newid 'trawsnewidiol' y dymunir ei weld mewn darparu gwasanaethau cyhoeddus fydd partneriaethau a chydweithredu effeithiol, fydd yn seiliedig ar drefniadau llywodraethu ac atebolrwydd clir a chadarn.

Mae blaenoriaethau sy'n gwrthdaro a'r canolbwynt presennol ar feddwl yn y tymor byr yn peryglu iechyd a lles cenedlaethau'r dyfodol

Er bod llawer o gyrff cyhoeddus wedi gwneud penderfyniadau ymwybodol i leihau lefelau eu gweithgarwch yn gymesur, rheidrwydd ariannol tymor byr sydd wedi gyrru'r penderfyniadau hyn yn aml ar draul ystyriaethau eraill megis dulliau ataliol tymor hir. Mae'r gostyngiadau hefyd wedi tueddu i syrthio yn y meysydd hynny o ddarparu gwasanaethau sy'n ddewisol neu'n anstatudol, megis llyfrgelloedd a chyfleusterau parciau. Mae dogni'r gwasanaethau a gyflenwir hefyd, boed hynny ar sail 'y cyntaf i'r felin gaiff falu' neu ar ryw sail arall, wedi cael ei ddefnyddio fel dull o osgoi gorwario. Fodd bynnag, yn rhy aml o lawer, gall hyn arwain at naill ai symud pwysau'r gost rhwng cyrff cyhoeddus (er enghraifft, o'r sector gofal yn ôl i mewn i'r GIG, drwy lenwi gwllâu mewn wardiau) neu, yn achos oedi cyn trin cyflyrau iechyd sy'n gwaethygu, cynyddu costau triniaeth yn gyffredinol ac arwain at ganlyniadau clinigol sydd o bosibl yn anffafriol.

Yn gynharach y mis hwn, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru 'Cymru lachach: ein Cynllun Iechyd a Gofal Cymdeithasol'⁵, fel ei hymateb i'r Adolygiad Seneddol o Iechyd a Gofal Cymdeithasol⁶. Ymddengys i mi y bydd gweithredu'r camau

amrywiol a ddisgrifir yn 'Cymru lachach' yn achosi rhai heriau gwirioneddol i agweddau a ffyrdd o weithio sydd wedi hen ymsefydlu ar draws pob rhan o GIG Cymru. Bydd ei lwyddiant hefyd yn dibynnu ar barodrwydd gwleidyddion a'r cyhoedd i dderbyn a chefnogi ffyrdd newydd a thrawsnewidiol o gynllunio a darparu gwasanaethau. Mae'n galonogol i mi weld nad yw Llywodraeth Cymru wedi gwrthod galwad yr Adolygiad Seneddol i gymryd camau gweithredu yn gyflym, a bod yna rai targedau a cherrig milltir cyflawni heriol o fewn y cynlluniau gweithredu.

Pwysigrwydd archwilio cyhoeddus annibynnol i sicrhau craffu effeithiol ar y weithrediaeth

Ers ymgymryd â'm swydd yn 2010, rwyf wedi mynegi fy nghefnogaeth yn gyson i 'gymryd risg dan reolaeth dda'. Yn rhy aml yn y gorffennol, rydym ni i gyd wedi gweld amharodrwydd ymhlith arweinwyr cyrff cyhoeddus i arloesi gyda ffyrdd newydd o weithio – o fewn eu sefydliadau ac ar draws ffiniau sectorol. Gadawyd i ofn craffu a beirniadaeth dreiddio drwy dimau gweithredol, ac mae ffordd orofalus o feddwl (wedi ei mynegi'n aml fel 'fyddai'r archwilydd ddim yn ei hoffi...!) o bosibl wedi dal gwelliannau a mentrau newydd yn ôl o ran darparu gwasanaethau. Mae ofnau camsyniol o'r fath wedi cael eu dyfynnu wrthyf, ar adegau, fel esgus dros ddiffyg gweithredu a chadw'r status quo.

Bûm yn glir iawn drwy gydol fy nghyfnod fel Archwilydd Cyffredinol, er bod gan archwilio cyhoeddus annibynnol yn bendant iawn swyddogaeth allweddol o ran cefnogi craffu democrataidd effeithiol yn lleol ac yn genedlaethol, drwy herio a **galw i gyfrif**, bod rhaid iddo hefyd chwarae rhan yr un mor bwysig yn **darparu dealltwriaeth** ac felly **gefnogi gwelliant**. Er nad wyf erioed wedi dal yn ôl rhag yr angen i 'lefaru'r gwir wrth rym' (ac weithiau wedi teimlo fel Thomas Becket wrth wneud hynny), mae fy adroddiadau archwilio mwyaf beirniadol wedi bod yn gymharol brin a heb eu cyhoeddi ond pan oeddwn yn meddwl eu bod yn hollol angenrheidiol. Mae'r rhain wedi tueddu i ymwneud â llywodraethu gwael, megis:

- fy Adroddiad Ymchwiliad Arbennig 2011 i Gyngor Sir Ynys Môn⁷, a barodd i Lywodraeth Cymru anfon comisiynwyr i gymryd drosodd weithrediadau awdurdod lleol cyfan am y tro cyntaf yn y DU;
- fy adroddiad yn 2012 ar AWEMA⁸ a fu, ynghyd â nifer o adroddiadau archwilio beirniadol eraill, yn gyfrwng i sbarduno newidiadau trylwyr yn rheolaeth Llywodraeth Cymru ar ei gwariant grantiau blynyddol o £2.6 biliwn;
- fy nghydadolygiad yn 2013⁹ gydag Arolygiaeth Gofal lechyd Cymru o drefniadau llywodraethu Bwrdd lechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr, oedd yn rhagflaenydd i osod y corff hwnnw mewn Mesurau Arbennig;
- fy adroddiad yn 2015 ar Gronfa Buddsoddi Cymru mewn Adfywio (RIFW)¹⁰, a werthodd dir cyhoeddus am bris sylweddol lai na'i werth ac a achosodd efallai golled i'r trethdalwr o ddegau o filiynau o bunnau; a
- Camreolaeth Bwrdd lechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro ar gytundeb ymgynghori, y cyhoeddais fy Adroddiad Budd y Cyhoedd¹¹ cyntaf, ar gorff o fewn Gig Cymru, arno yn 2017.

Fodd bynnag, mae craffu seneddol effeithiol yn gofyn am fwy na swyddogaeth archwilio cyhoeddus annibynnol yn unig, sy'n disgrifio pethau fel y maent – mae angen i'r Cynulliad Cenedlaethol ei hun hefyd feddu ar y capasiti a'r gallu cynhenid i graffu ar wariant a deddfwriaeth yn effeithiol. Rydym ni yng Nghymru yn cael ein gwasanaethu'n dda iawn gan fodolau pwyllgorau a ffyrdd o weithio yn null San Steffan y mae'r Cynulliad Cenedlaethol wedi eu mabwysiadu yn gyffredinol. Mae'n bleser gennyf hefyd nodi bod fy adroddiadau archwilio, sydd wedi eu cyhoeddi, yn cael eu defnyddio'n gynyddol fel sail i waith pwyllgorau eraill y Cynulliad, yn ogystal â chan y Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus ei hun. Esiamp ddiweddar ardderchog o hyn oedd ystyriaeth y Pwyllgor Cyllid o'm dau adroddiad ar barodrwydd cyllidol, a gyhoeddwyd yn 2016¹² a 2017¹³. Gobeithiaf y bydd fy 'Arweiniad i Gyllid Cyhoeddus Cymru'¹⁴, y byddaf yn ei gyhoeddi cyn i mi orffen fy nhymor fel Archwilydd Cyffredinol, yn gymorth yn yr un modd i bwyllgorau craffu eraill – yn y Cynulliad Cenedlaethol a thu hwnt – i gyflawni eu swyddogaethau o graffu ar benderfyniadau'r gyllideb.

Ond byth ers i mi fod yn aelod o Gomisiwn Richard¹⁵ yn 2002-04, mae wedi bod yn glir i mi fod cynnydd yn nifer Aelodau'r Cynulliad yn angenrheidiol, er mwyn i'r Cynulliad ei hun barhau i fedru craffu ar y weithrediaeth yn effeithiol. Gyda'r cynnydd parhaus yn amrywiaeth y pwerau sy'n cael eu datganoli i Gymru dan Ddeddf 2015, yn enwedig o ran codi trethi, mecanweithiau cyllido arloesol a chludiant, ystyriaeth fod yr angen am Aelodau Cynulliad ychwanegol yn awr yn dod yn un difrifol, pwynt a bwysleiswyd gennyf yn fy ymateb diweddar i ymgynghoriad y Cynulliad ym mis Chwefror 2018 ar 'Creu Senedd i Gymru'.

Un maes o bryder cysylltiedig i mi yw'r ffordd y mae Llywodraeth Cymru wedi syrthio y tu ôl i'r cyflymder a osodwyd gan adrannau llywodraeth Whitehall o ran hyrwyddo craffu Seneddol effeithiol, drwy gyhoeddi gwybodaeth amserol a llawn am berfformiad. Nid yw dogfen 'Adroddiad a Chyfrifon Blynyddol' Llywodraeth Cymru, a gyhoeddir bob haf, hyd yn hyn, wedi cynnwys ond cymharol ychydig o wybodaeth ynglŷn â'r hyn y mae wedi ei gyflawni yn erbyn ei huchelgais strategol a'i mesuriadau perfformiad. O'u cyferbynnu, mae adroddiad a chyfrifon blynyddol pob adran o lywodraeth y DU yn cynnwys hunanasesiad o'i pherfformiad blynyddol yn erbyn ei hamcanion, sydd wedyn yn cael ei ddefnyddio gan bwyllgor dethol perthnasol Tŷ'r Cyffredin yn sail i'w waith o graffu ar yr adran.

Gyda mwy o bwerau ariannol a benthyca yn dod i Lywodraeth Cymru, credaf y dylid gwneud mwy i wella tryloywder a darparu darlun mwy crwn o gyllid cyhoeddus Cymru. Felly rwyf yn ailadrodd fy ngalwad flaenorol¹⁶ i Lywodraeth Cymru baratoi a chyhoeddi adroddiad blynyddol 'Holl Lywodraeth Cymru', i alluogi'r Cynulliad Cenedlaethol a'i bwyllgorau i gael gwerthfawrogiad crwn o incwm, gwariant, asedau a rhwymedigaethau torfol yr holl gyrff sector cyhoeddus datganoledig ar draws y wlad. Rwyf yn sylwi bod fy nghydweithwraig, Archwilydd Cyffredinol yr Alban, wedi gwneud galwadau tebyg yn y blynyddoedd diwethaf, ac yn fy marn i mae ei hadroddiad archwilio ar Adroddiad Blynyddol a Chyfrifon Llywodraeth yr Alban am 2016-17¹⁷ yn cyfleu rhesymeg glir wedi ei dadlau'n dda

(Nodyn 1) sydd yr un mor berthnasol i Gymru, ac a fyddai'n gwbl gytûn ag ysbryd deddfwriaeth Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

A throi yn awr oddi wrth y corff cyhoeddus mwyaf yng Nghymru at y lleiaf, sef y 743 o Gynghorau Tref a Chymuned. Er mai ychydig o filoedd yn unig o bunnau y flwyddyn y mae llawer o'r cyrff hyn yn eu gwario, mae eu harian wrth gefn, gyda'i gilydd, dros £41 miliwn. Rwyf wedi gweld yn rhy aml ymddygiad swyddogion ac aelodau yn syrthio'n is na'r safonau uchel y mae gan y cyhoedd yr hawl i'w disgwyl.

Yn fy adroddiad diweddaraf ar gynghorau tref a chymuned¹⁸, nododd fy archwilwyr na wnaeth 81 o gynghorau gwrdd â'r amserlen statudol ar gyfer cyflwyno eu cyfrifon am 2016-17 i'w harchwilio. O'r rheiny, roedd 21 yn dal heb gyflwyno eu cyfrifon bum mis ar ôl y dyddiad cau i'w cymeradwyo gan y cyngor. Ar gyfer yr un flwyddyn, gosodais amodau ar fy marn archwilio ar gyfrifon 175 o gynghorau. Ar hyn o bryd, rwyf yn ystyried cyhoeddi nifer o adroddiadau er budd y cyhoedd lle mae, er enghraifft, gynghorau tref a chymuned wedi methu â chyflwyno cyfrifon yn brydlon neu wedi methu â chofrestru eu cyflogeion ar gyfer PAYE. Mae mwyafrif y cynghorau yn cael hyn yn iawn, ond mae gormod yn dal i fethu â gwneud hyn. Yn fy marn i, byddai newid i gael llai o gynghorau cymuned mwy o faint yn creu'r capasiti a'r gallu sy'n angenrheidiol i ddarparu gwasanaethau sy'n ystyrlon ac yn cael eu rheoli'n dda.

Gwella effaith, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd Swyddfa Archwilio Cymru

Yn olaf, dylwn efallai ddweud ychydig am y ffordd yr wyf wedi arwain Swyddfa Archwilio Cymru ei hun. O'r cychwyn mae egni, doniau ac ymrwymiad ei staff wedi creu argraff ddofn arnaf, ac rwyf yn ddiolchgar iddynt i gyd am y gefnogaeth amhrisiadwy y maent wedi ei rhoi i mi drwy gydol fy nghyfnod yn y swydd. Yn wir, mae bod yn Archwilydd Cyffredinol wedi bod mewn llawer o ffyrdd yn uchafbwynt fy 48 mlynedd mewn gwasanaeth cyhoeddus.

Mae Bwrdd Swyddfa Archwilio Cymru a minnau hefyd yn dra ymwybodol bod rhaid i ni'n wir 'weithredu'r hyn yr ydym yn ei bregethu', er mwyn i'm hargymhellion archwilio i eraill ddwyn y pwysau a'r hygredded dyladwy. I'r perwyl hwnnw, rwyf wedi cael pleser o oruchwylio'r modd yr ydym wedi cyflawni arbedion effeithlonrwydd sylweddol flwyddyn ar ôl blwyddyn tra mae ansawdd ac effaith ein gwaith archwilio wedi cael ei gynnal a'i wella. Mae effeithiolrwydd ein Cyfnewidfa Arferi Da¹⁹ o ran hybu gwelliannau mewn gwasanaeth cyhoeddus yn cael ei werthfawrogi'n fawr gan y cyrff yr ydym yn eu harchwilio ac mae hi'n cael ei gweld fel esiampl yn rhyngwladol.

Yn wir, rydym wedi bod yn chwifio'r faner fwyfwy dros Gymru. Oherwydd ein maint, mae swyddfeydd archwilio mewn gwledydd fel Kosovo a Malta yn gweld eu

Nodyn 1: Gweler paragraffau 36-46 o bapur Archwilio'r Alban, sy'n mynegi'r achos dros 'Gyfrif Holl Lywodraeth yr Alban'.

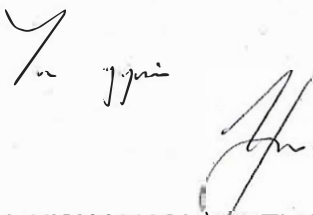
bod yn gallu cymharu eu hunain â ni yn haws nag â gwledydd mawr ac wedi bod eisiau cyfnewid profiadau gyda ni. Rydym wedi cyfrannu siaradwyr yn rheolaidd mewn cyfarfodydd EURORAI a fforymau rhyngwladol eraill, yn ogystal â darparu gwasanaethau archwilio ar gyfer gwledydd llai y Gymanwlad megis Angwila.

Mae ein cyfrifon, sydd wedi eu harchwilio, am 2017-18, a osodwyd gerbron y Cynulliad Cenedlaethol ddeg wythnos ar ôl diwedd y flwyddyn, yn cofnodi bod cost gros rhedeg Swyddfa Archwilio Cymru yn 2017-18 fymryn o dan £21 miliwn. Mae hyn yn cymharu â thros £26 miliwn yn y flwyddyn cyn i mi ddod i'm swydd ym mis Hydref 2010, sy'n cyfateb i ostyngiad mewn costau gweithredu o tua 30 y cant mewn termau real yn ystod fy nhymor yn y swydd. Gyda chefnogaeth barhaus y Pwyllgor Cyllid, rwyf yn dal i fod yn obeithiol iawn y gellir gwneud newidiadau i rai agweddau penodol ar Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013, gan gefnogi ymdrech o fewn Swyddfa Archwilio Cymru i sicrhau effeithlonrwydd cost pellach a gostyngiadau posibl yn y ffioedd mewn termau real.

Fe wnaeth cyflwyno Bwrdd Swyddfa Archwilio Cymru yn 2014, gan gynnwys dau aelod etholedig o staff, yn ddiamau gynorthwyo i gryfhau ein rheolaeth ac rydym yn awr wrthi'n gwneud newidiadau sylweddol mewn diwylliant ac arferion gwaith, gan gynnwys buddsoddiadau diweddar mewn dadansoddi data, hyfforddeion cyllid a phrentisiaethau sy'n addo'n dda ar gyfer y dyfodol. Rydym hefyd wedi cael boddhad mawr drwy ganlyniadau ein harolwg staff diweddaraf, oedd yn gosod Swyddfa Archwilio Cymru ymysg y 10 y cant uchaf o gyrff sector cyhoeddus y DU o ran ein lefel o ymgysylltiad staff.

Dylwn gloi'r sylwadau hyn drwy wneud yn glir mai fy marn bersonol i fel Archwilydd Cyffredinol y mae'r llythyr hwn yn ei chynrychioli, ac nid o angenrheidrwydd farn Swyddfa Archwilio Cymru. Rwyf hefyd yn awyddus i sicrhau nad wyf yn gwneud nac yn dweud dim yn fy wythnosau olaf, y gellid ei gamddehongli i lesteirio annibyniaeth archwilio statudol a chymau gweithredu fy olynnydd – mater i Adrian, wrth gwrs, fydd penderfynu ar ei raglen o waith archwilio ei hun, ac rwyf yn dymuno pob llwyddiant iddo wrth iddo ddechrau ei dymor yn y swydd. Wrth wneud hynny, gwn y bydd yn gallu dibynnu ar gefnogaeth lawn eich Pwyllgor chi, ynghyd â Bwrdd a staff Swyddfa Archwilio Cymru.

Rwyf yn anfon copi o'r llythyr hwn at Simon Thomas AC, Cadeirydd y Pwyllgor Cyllid.

HUW VAUGHAN THOMAS CBE
Archwilydd Cyffredinol Cymru

Rhestr o'r dogfennau sydd wedi eu cyhoeddi y cyfeirir atynt yn llythyr yr Archwilydd Cyffredinol

1. **'Darlun o Wasanaethau Cyhoeddus 2011'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Hydref 2011
http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/A_Picture_of_Public_Services_Welsh_2011.pdf
2. **'Darlun o Wasanaethau Cyhoeddus 2015'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Rhagfyr 2015
https://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/POPS_2015_cym-accessible.pdf
3. **'Myfyrio ar Flwyddyn Un: Sut mae Cyrff Cyhoeddus wedi ymateb i Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Mai 2018
<https://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/reflecting-on-year-one-2018-welsh.pdf>
4. **'Comisiwn ar Lywodraethu a Darparu Gwasanaethau Cyhoeddus'**, Comisiwn Williams, Ionawr 2014
<https://gov.wales/topics/improving-services/public-service-governance-and-delivery/report/?lang=cy>
5. **'Cymru Iachach: Ein Cynllun Iechyd a Gofal Cymdeithasol'**, Llywodraeth Cymru, Mehefin 2018
<https://gov.wales/docs/dhss/publications/180608healthier-wales-maincy.pdf>
6. **'Chwyldroad o'r tu fewn: Trawsnewid Iechyd a Gofal yng Nghymru'**, Adolygiad Seneddol o lechyd a Gofal Cymdeithasol yng Nghymru, Ionawr 2018
<https://gov.wales/topics/health/nhswales/review/?skip=1&lang=cy>
7. **'Ymchwiliad Arbennig: Cyngor Sir Ynys Môn'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Mawrth 2011
http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/Anglesey_Corporate_Governance_Re-inspection_Welsh_2011.pdf
8. **'Cydberthynas Llywodraeth Cymru â Chymdeithas Lleiafrifoedd Ethnig Cymru Gyfan'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Hydref 2012
http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/The_Welsh_Government%27s_relationship_with_the_All_Wales_Ethnic_Minority_Association_Welsh_2012.pdf

9. **'Trosolwg ar Drefniadau Llywodraethu – Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr'**, Arolygiaeth gofal iechyd Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, Mehefin 2013
http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/BCUHB_Joint_Review_Welsh_2013.pdf
10. **'Cronfa Buddsoddi Cymru mewn Adfywio'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Gorffennaf 2015
http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/rifw-2015-welsh-final_1.pdf
11. **'Archwiliad o Berthnasoedd Cytundebol Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro ag RKC Associates Ltd a'i Berchennog'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Gorffennaf 2017
<http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/C%26V%20UHB%20PIR-cym.pdf>
12. **'Paratodau ar gyfer gweithredu datganoli cyllidol yng Nghymru'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Rhagfyr 2016
<http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/Fiscal-devolution-2016-Cymraeg.pdf>
13. **'Datganoli Cyllidol yng Nghymru: Diweddariad ar y paratodau ar gyfer gweithredu'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, Rhagfyr 2017
<http://archwilio.cymru/cy/system/files/publications/Fiscal-Devolution-in-Wales-2017-18-Welsh.pdf>
14. **'Canllaw i Gyllid Cyhoeddus Cymru'**, Archwilydd Cyffredinol Cymru, i'w gyhoeddi Gorffennaf 2018
15. **'Adroddiad Comisiwn Richard'**, Comisiwn ar Bwerau a Threfniadau Etholiadol Cynulliad Cenedlaethol Cymru, gwanwyn 2004
webarchive.nationalarchives.gov.uk/20100404200945/http://www.richardcommission.gov.uk/content/finalreport/report-e.pdf
16. **Llythyr oddi wrth yr Archwilydd Cyffredinol at Gadeirydd Pwyllgor Cyllid y Cynulliad Cenedlaethol**, 7 Mai 2014
senedd.assembly.wales/documents/s27315/FIN4%20%20BPBP04%20Auditor%20General%20for%20Wales.pdf
17. **'The 2016/17 audit of the Scottish Government Consolidated Accounts'**, Archwilydd Cyffredinol yr Alban, Medi 2017
www.audit-scotland.gov.uk/uploads/docs/report/2017/s22_170928_scottish_gov.pdf

18. 'Llywodraethu a Rheolaeth Ariannol mewn Cyngorau Lleol 2016-17',
Archwilydd Cyffredinol Cymru, Ionawr 2018

www.audit.wales/system/files/publications/Financial%20Management-in-local-councils-2016-17%20-%20English.pdf

19. 'Cyfnewidfa Arferion Da', Swyddfa Archwilio Cymru: www.audit.wales/good-practice

DIWEDD